

MAJDÁN János

A VIDÉKI LAKOSSÁG VASÚTI UTAZÁSA A SZÉKESFŐVÁROSBA

Ezredévi Országos Kiállítás (1896)

A világiállítások tartalma és rendezési gyakorlata hosszú évtizedeken át alakult ki, amely első időben a műszaki újítások nyilvános bemutatkozását jelentette. A korszak élenjáró nagyhatalmai közül az Egyesült Királyság fővárosában, Londonban rendeztek bemutató Society of Art címen 1764-ben, ahol a meghirdetett találmány-verseny pályamunkáit állították ki. A hazai újítások mellett a más országokban készült termékek közönség elé vitelét tűzte ki célul a Párizsban 1798-ban megrendezett iparkiállítás. Európa sok államában nyíltak ipari bemutatók, köztük Magyarországon is. Kossuth Lajos (javaslatára és közreműködésével) Landerer Lajossal karöltve megszervezi az 1842. augusztus 25-én megnyílt első Magyar Iparműkiállítást. Kossuth részletesen megírt jelentésében rögzítette, hogy a két hónapi előkészület után „augusztus 25-kén az első magyar iparműkiállítás megnyitatték”¹

A korabeli modernizáció élvonásának tartott Egyesült Királyság fővárosában, Londonban nyílt meg 1851-ben az első olyan nemzetközi seregszemle, amely sok országból érkezett termékeket mutatott be a látogatóknak, s a helyszínen egyúttal kulturális események is zajlottak. Ettől kezdve beszélhetünk világiállításról, melynek rendezéséről a század végéig nem volt kialakult szabály, s esetenként évente, máskor 2-3 év kihagyásával nyíltak meg a seregszemlék.² A XIX. században rendezett husz nagy kiállításból tucatnyit Európában tartottak, hatot az Egyesült Államokban nyitottak meg és két ízben Melbourne adott otthont a világszemlének. Európában három alkalommal Londonban, továbbá Glasgow és Dublin városokban az angol nyelvterületen rendeztek világiállítást. A kontinensen Párizs négyszer, Berlin kétszer, valamint Antwerpen, Barcelona és Bécs adott helyszínt a rendezvényeknek – ahonnan egyúttal a világ első pénzügyi válsága is elindult 1873-ban. Ilyen sorozat ismeretében és a honfoglalás ezer éves ünnepségei kapcsán került szóba a budapesti kiállítás megrendezése

Az ezredévi kiállítás

A honfoglalás ünneplése az idők során szakmai vitából politikai huzakodássá vált, s ehhez kapcsolódva változott a kiállítás rendezése is. A Magyar Tudományos

1 Az eredeti jelentés közreadta: Természettudományi Közlöny 26. (1894) 220–229. Elérhető: *Ponticulis Hungaricus*, XII. évfolyam 2–3. szám · 2008. február–március (webhely).

2 Viktória királynő nyitotta meg az első világiállítást. *Múlt-kor*, 2015. április 29. (webhely).

Akadémia keretében folytatott történelmi vita eredményeként Kr.u. 888 és 900 között tették a honfoglalás idejét, s köztes dátumként 894-et jelölték meg a Kárpátokon átkelés döntő évének. Ehhez igazodva kezdődtek meg az előkészületek. A nagyszabású rendezvényekre és tervezett hatalmas beruházásokra tekintettel a kormány először az 1895. esztendőben kívánta a millenniumi ünnepségeket megrendezni. Az előkészületek jogi szabályozására 1892-ben került sor, amikor elfogadták a II. törvénycikket. A Baross Gábor által beterjesztett és az országgyűlés által elfogadott törvény szerint: „1.§ Az 1895. évben Budapesten általános országos nemzeti kiállítás tartatik.”³ A kereskedelemügyi miniszter illetékes vezetése mellett egyéb tárcák és szakterületek képviselői kapták feladatul a kiállítás szervezését. Egyúttal a 3. § szerint: „Utasítatik a kereskedelemügyi minister, hogy a pénzügyministerrel egyetértve, a kiállítás költségeinek fedezésére és annak módzatai iránt kellő időben tegyen az országgyűlésnek előterjesztést.” A törvénnyel eldől, hogy nemzeti kiállítás lesz és nem világ. A döntést egyrészt indokolta az ünnepség magyar jellege, másrészt a hazai gazdasági, társadalmi helyzet bemutatását előtérbe helyező szemlélet. A magyar politikusok kevésbé ismerték fel a világkiállítások fontosságát, a két évtizeddel korábbi bécsi bemutatkozás inkább negatív élményeket hagyott a gazdaság szereplőiben is. (Bár nyilván volt kapcsolódás a bécsi világkiállítás és a pénzügyi krach között, de valószínűleg nem ez határozta meg a mérsékeltebb kivitelezések bejelentését.) Budapesten így világkiállítás jelleggel – és majd látható, hogy hatással is– országos seregszemlét készítettek elő.

A következő évben törvénnyel pontosította az országgyűlés a nemzeti kiállítás költségeit, amelyre „biztosítási alap létesítetik”.⁴ Az 1 000 000 forintos alapot évenkénti bontásban előre rögzítették:

2. § A biztosítási alapra szánt összegből:

1893. évben 100 000 frt,

1894. évben 200 000 frt,

1895. évben 600 000 frt és

1896. évben 100 000 frt

*bocsátatik a pénztári készletekből a kereskedelemügyi minister rendelkezésére. A biztosítási alapnak fel nem használt része, a kiállítás bevételeiből legkésőbb 1897. évi július 1-ig az államkincstárnak visszatérítendő.*⁵

Az előkészületek pontos ismeretében megváltoztatták a kiállítás időpontját, mivel az ünnepségekre feltétlenül át kívánták adni a vállalt nagyberuházásokat. (Budapesten új híd a Dunán, a Hősök terének kialakítása, a Szépművészeti Múzeum megnyitása, stb.)

3 1892. évi II. törvénycikk – Magyar törvénytár 1892. évi törvénycikkek. Budapest, 1896.

4 1893. évi III. törvénycikk – Magyar törvénytár 1893. évi törvénycikkek. Budapest, 1896.

5 1893. évi III. törvénycikk – Magyar törvénytár 1893. évi törvénycikkek. Budapest, 1896.

3. § E kiállítás az 1892. évi II. törvénycikk 1. §-ában foglalt határozmánytól eltérőleg 1896-ban tartatik meg.

A feladattal megbízott miniszter munkásságából a továbbiakban az országos kiállítással kapcsolatos lépésekről esik szó. Az 1896. esztendőben több újabb törvény született az ünnepegekről. Az éves állami költségvetés sorai között az átmeneti kiadásoknál a miniszterelnökség terhére állították be a Millenniumi ünnepegeek 50 000 forintos támogatását, melyből a kiállítás szervező bizottságának 20 000 forintot adtak.⁶ (Összehasonlításként álljon itt az ország hét pontján fölállított turulmadár megépítésének költsége: 148 000 forint). Az országos költségvetésben kis összeggel szereplő kiállítási költség jelzi, hogy a Városligetbe tervezett bemutatkozás döntően a résztvevőket terheli.⁷

A kiállítást előkészítésekor a szervezők a megyéken keresztül tájékozódtak, illetve országos felhívásokat tettek közzé a lehetséges kiállítók felé. A városokhoz, az egyházakhoz, a különféle civil szervezetekhez is elküldött felhívások megtették hatásukat: sokan és sokféle árut, terméket kívántak bemutatni Budapesten. (1. ábra)

A Városligetben és közvetlen környezetében berendezett kiállítás hatalmas területen feküdt (520 000 négyzetméter) és 240 pavilont tekinthettek meg az

6 1896. évi VI. törvénycikk az 1896. évi államköltségvetésről – Magyar törvénytár 1893. évi törvénytárak. Budapest, 1896.

7 „1896. évi VIII. törvénycikk a honalapítás ezredik évfordulójának megörökítésére alkotandó művekről.

1. § A törvényhozás a honalapítás ezredik évfordulójának maradandó emlékekkel való megörökítése céljából elhatározza, hogy

a) Budapesten a városligetnek az Andrássy-ut és a tó közötti részében a honalapító Árpádot és a nemzet egész történelmi multját megörökítő emlékművet állít,

b) az ország hét különböző pontján, nevezetesen: a munkácsi várhegyen, a nyitrai Zobor hegyen, a Morva vízének a Dunába torkolásánál emelkedő dévényi várhegyen, Pannonhalmán, a zimonyi várhegyen, Pusztaszeren és a brassói Czenk-hegyen emlékoszlopokat emel,

c) Budapesten a várban a Nagy-Boldogasszonyról elnevezett koronázási templom melletti Halászbástyán Szent István király lovas szobrát állítja fel,

d) országos szépművészeti muzeumot létesít s annak gyűjteményei befogadására Budapesten alkalmas helyen megfelelő épületet emel,

e) az ország különböző vidékeiben 400 új népiskolát állít fel.

2. § A ministerium megbizatik, hogy az 1. §-ban felsorolt alkotásokkal járó munkálatokat végrehajtsa.

E munkálatok költségeinek fedezésére a következő hitelek engedélyeztetnek:

a) Budapesten a honalapító Árpádot és a nemzet történelmi multját megörökítő emlékmű felállítására 802 640 frt;

b) az ország hét pontján emlékoszlopok emelésére 350 000 frt;

c) Szent István lovas szobrának felállítására és e szobor körüli tér rendezésére 300 000 frt;

d) a szépművészeti muzeum létesítésére s gyűjtemény anyagának gyarapítására 3 200 000 frt; végre

e) 400 új népiskola felállítására 673 000 frt.

3. § A 2. §-ban jelzett s összesen 5 325 640 frtot tevő költségből 1 225 436 frt már az 1895. és 1896. évi állami költségvetésekbe beillesztve lévén, a fennmaradó 4 100 204 frtnyi szükségletből 74 604 frt a pénztári készletekből fedezendő és az 1895. évi IV. tc. 2. §-ának “átmeneti kiadások” III. (Ministerelnökség) fejezete alatt számolandó el, 4 025 600 frt pedig a munkálatok előhaladása szerint szükséges részletekben a következő évi állami költségvetésekbe veendő fel.

4. § Jelen törvény kihirdetése után azonnal életbe lép, végrehajtásával a ministerelnök, a pénzügyminister és a vallás- és közoktatásügyi minister bizatnak meg.”

érdeklődők. Az állandó és az időszakos kiállítók száma 21 310 volt.⁸ Öt főkapun léphettek a vendégek a kiállítás területére (2. ábra), ahol térképpel a kézben lehetett közlekedni (3. ábra). A szervezőbizottság összeállította a kiállítás tematikáját, s ehhez rendelték a pavilonokat. Két főcsoportot alakítottak ki: a történelmi múlt bemutatása és a jelenkori eredmények kiállítása.

I. főcsoport. Történelmi kiállítás.

*Magyarország kulturális fejlődésének fő mozzanatai, nevezetesen a honfoglalástól, az azt követő századokban történelmi korszakok szerint feltüntetve: a) történelmi okmányokban; b) régi eszközökben, iparművekben és történelmi emlékekben; c) művészeti alkotásokban és pedig különös tekintettel: az egyházi életre, a közszellem nyilvánulására és a magánélet alakulására, a hadviselésre.*⁹

Az ezeréves államiságnak megfelelően nagy hangsúlyt helyeztek a történelmi múlt bemutatására. A Városligetben kialakított tó partján megépítették Vajdahunyad várát, melyet az idő rövidsége miatt ekkor még fából készítettek el. A vár körül a fontos építészeti stílusokat bemutató egyéb épületeket emeltek a román, a gótikus, a reneszánsz magyarországi emlékei alapján. A történelmi főcsoport keretében a mezőgazdaság, a vadászat, a halászat is külön pavilonokban mutatkozott be. Bár nem sikerült minden tájegység valamennyi érdekességét felvonultatni, de a rendezők törekedtek a népelet bemutatására is. Ez a korban igen újszerű elképzelés volt és azt a korszerű szemlélet jelezte, hogy az államok múltja nem csak az uralkodó rétegek története, hanem valamennyi lakosé. Külön pavilonban mutatkozott be az 1878-ban megszállt Bosznia-Hercegovina, amely ugyan nem tartozott közvetlenül a Magyar Királysághoz, de történelmi múltja szorosan kötődött a magyarsághoz. A török uralom alól nemrég felszabadult tartományt a mindenkori közös pénzügyminiszter hatáskörébe tartozott, s ezt a tisztséget hosszú éveken át Kállay Benjámintöltötte be.¹⁰ Személyében a tartomány modernizációjának elkötelezett hívét tisztelték a bosnyákok is, akik a budapesti kiállításon jelentek meg először Európában.

A múlt összegzése mellett a kiállítás másik fő célkitűzése a korabeli Magyarország minél tökéletesebb bemutatása, melyet a 19 különböző csoportba sorolt

---

⁸ *Vasárnapi Újság*, 1897. 20. szám.

⁹ *AZ EZREDÉV* 2003.

¹⁰ Kállay Béni munkásságáról sokoldalú áttekintést ad: *RESS* 2004.

témakört bemutató pavilonokkal kívántak megoldani.¹¹ A különböző méretű pavilonokban főlhalmozott tárgyak, képek, ábrák, berendezések megpróbáltak átfogó képet adni a századvégi Magyarországról. A dualista berendezkedésben kétségtelenül elért eredményeket sikerrel összegezték.¹² A közigazgatás, az állami költségekből működő ipari üzemek, az oktatás, a hadügy, a statisztika témakörökben mindent központilag gyűjtöttek össze és állítottak ki. A többi csoportban vegyesen jelentek meg a kiállítók és sok neves vállalat önálló pavilont épített.

A századvégi nagy seregszemplén külön falut építettek fel az ország tájegységeiben meglévő eltérő építkezések, szokások, életmódok bemutatására. A faluban 24 különféle házat állítottak fel, melyeket Jankó János néprajzos vezetésével szállítottak a fővárosba. Bár a megyék sokszor a leggazdagabb falvakból küldtek épületeket, de így is a korban éppen megfogalmazott új elv (a skanzen) alapján készült el a három utca. Az egyikben a magyar tájakról, a másikban az országban élő nemzetiségek vidékeiről áthozott porták, míg az összekötő szakaszon a polgári keretek között elvárt közintézmények sora állt (községháza, iskola, Kalotaszegről hozott templom, debreceni csárda). Bár a szervezők nagyon figyeltek arra, hogy a statisztikai adatoknak megfelelően a falu felében a nem magyar tájak falvaiból érkezzen a házak, ennek ellenére komoly gondot okozott az egyetlen megye által sem vállalt cigányság bemutatása. Kénytelen volt a kiállítást szervező bizottság elnöke, (József főherceg) a saját alcsúti birtokáról egy cigány kovácsot családostól a falu végére telepíteni (4. ábra).

A kiállítás látogatói számára szórakoztató negyedtet is építettek, amely az Ósbudavár nevet kapta. Az éjszakai szórakozóhelyek mellett állatkertet, a török kort idéző épületeket (köztük egy aktív minaret), élőképes bemutatókat, az afrikai angol gyarmatokról érkezett 250 fős nigériai négerrek lakta falut, hatalmas

11 Az EZREDÉV 2003.

„II. főcsoport. Jelenkori kiállítás és pedig:

I. csoport: Művészet. a) Képzőművészet, b) Előadó művészet.

II. csoport: Közművelődés: különös tekintettel az irodalom és a sajtó termékeire, valamint a tudományos és közművelődési intézetek és egyletek működésére. Statisztika.

III. csoport: Oktatásügy.

IV. csoport: Egészségügy. Gyermeknevelés.

V. csoport: Kereskedelem; pénz- és hitel-ügy.

VI. csoport: Mezőgazdaság; gyümölcészet; kertészet; borászat; méhészet; állattenyésztés; selyemtenyésztés; állati termékek; állategészségügy.

VII. csoport: Erdészet; vadászat.

VIII. csoport: Bányászat és kohászat; vas- és fémipar.

IX. csoport: Gépipar; műszerek és tudományos eszközök.

X. csoport: Közlekedés; hajózás; tengerészet.

XI. csoport: Építési ipar.

XII. csoport: Faipar; butoripar; dekoratív ipar; teljes lakberendezések.

XIII. csoport: Agyag- és üvepipar.

XIV. csoport: Bőripar; textilipar; ruházati ipar.

XV. csoport: Papíripar; sokszorosító műiparágak.

XVI. csoport: Arany-, ezüst- és díszmű-árak, apró-árak.

XVII. csoport: hadügy.

XVIII. csoport: Vegyészeti ipar.

XIX. csoport: Néprajzi kiállítás; házi-ipar; műkedvelők kiállítása.”

12 KOZÁRI 2009.

tengeri akváriumot és más különlegességeket láthattak a nézők. Megnyitották Feszty György honfoglalást ábrázoló körképét, ahová külön belépővel mehettek be a látogatók.

A király pár személyesen nyitotta meg a kiállítást 1896. május 2-án, amely fél évvel később, november 3-án zárta kapuit. Az uralkodó több alkalommal látogatta meg a kiállítás pavilonjait és végig ment a falu utcáin is. A diplomácia testületek bécsi tagjai, a korabeli hazai politikai elit, egyházi méltóságok és sok külföldi uralkodócsalád különféle rangú képviselője fordult meg a kiállításon.

Vasúton a kiállításra

A tömeget a hazai szervezésű csoportok alkották, akiket az országos felhívás eredményeként a községek, városok tanítói, tanárai, az egyházak helyi képviselői, a jegyzők és hivatalnokok szervezték. Az utazások döntő többségét a különféle programcsomagok alapján bonyolították le, melyekben volt egy-két napos látogatás és egész hetes fővárosi tartózkodás. Elsősorban a MÁV különvonatokkal utaztatta a vidéki látogatókat Budapestre, s mivel a lakosság kb. fele még nem tudott írni-olvasni, – hiszen a kötelező népiskolai oktatás eredménye a fiatalabb generációknál érezte hatását – ezért különféle színekkel és jelekkel látták el az utazó csoportokat. A jelek a vasúti kocsikon túl a szállásokon, az étkezéseknél és minden közös megmozdulásuk alkalmával eligazító támpontot jelentettek a nagyvároshoz nem szokott látogatóknak.

A saját falujából ritkán, vagy egyáltalán ki sem mozduló embereket komoly rábeszéléssel lehetett rávenni a szokatlan utazásra. A legfeljebb a legközelebbi járási székhelyre, havi, vagy éves vásárra utazók életükben néhányszor ültek vonaton. A római katolikus vallású közösségek esetenként elzarándokoltak a legközelebbi búcsújáró helyre, s akkor mozdultak ki saját falujukból. A kisvárosok, járási székhelyek lakói közül is csak kevesen szálltak vonatra, s legtöbbször hivatali ügyeiket, esetleg peres dolgaikat intézték a megyék székhelyein. A korszakban a katonaköteles férfiak előtt volt ismert a vonatozás, hiszen az alakulataikhoz, illetve onnan szabadságra menetrendszerinti járatokon mentek. Ilyen körülmények között komoly agitációval lehetett a vidéki lakosság nagyobb részét a budapesti útra rávenni. A helyi intelligencia próbálta meggyőzni a lakosokat, s gyakran ők álltak az utazás szervezése és lebonyolítása mögött. Különösen a papok, lelkészek és a tanítók szervezték az ezredévi kiállításra induló csapatot. Az utasok megnyugtató végett általában az egyházak helyi képviselői, illetve a tanítók személyesen csatlakoztak az utazó csoporthoz (5. ábra).

A résztvevők között többségében voltak a férfiak, de a nők – elsősorban feleségek – szintén nagy számban látogattak Budapestre. Mi volt az első utazással kapcsolatos élményük? A csoport kialakulása után a jegy megvásárlása komoly feladatot jelentett. Bár az utazási csomagban szerepelt a vasúti jegy, de azt aktíválni kellett, a pontos időpont rögzítését nagyon komolyan vették a szervezők!

A fővárosi szállás és étkeztetés lehetőségeinek ismeretében rögzültek az utak, melyeknél az éppen soron lévő mezőgazdasági munkákat is előre figyelembe kellett venni!

Az utazás időpontjának pontosítása után nagy készülődés volt minden érintett családban. A résztvevők a legrövidebb program szerint is három napig távol voltak a településüktől. Ezt a csomagot a főváros környékén élők választották, de az 50–60 kilométernél távolabbi falvakból ilyen rövid időre már nem utaztak, hanem az ötnapos programban vettek részt leginkább. Az ünnepőbe öltözött csoport a tanító, lelkész-pap vezetésével indult a különvonathoz, általában a családjuk kíséretében. A MÁV által szervezett különvonatok egy-egy vicinális vonal mentén fekvő falvakból szállították a látogatókat a fővárosba.¹³ A vasútállomással nem rendelkező, de a sínekhez közel eső falvakból, tanyákról útnak indulók meghatározott időpontra elgyalogoltak a pálya előre megadott szelvényéhez és a különvonat a kedvükért megállt és ott szálltak fel a kocsijukba.¹⁴ Bár az ország tizenkétezernél kicsit több települése közül még sok volt vasút nélkül, de a hálózat sűrűsége lehetővé tette már majd mindenhol a vasút elérését – ha néhány órai szekerezés, gyaloglás árán is. A saját jellel ellátott vagonba utazók természetesen vittek magukkal elemőzsiát és útközben eszegettek-iszogattak. A MÁV jól előkészített menetrenden kívüli járatai általában gyorsabban megérkeztek Budapestre, mind a naponta közlekedő vonatok. A távolabbi országrészekből a különvonatokon túl a menetrendszerinti járatokon lefoglalt, vagy a szerelvényhez csatolt külön kocsikban is érkeztek látogatók a kiállításra.

Az utazás maga már nagy élmény volt mind a falusi, mind a kisvárosi lakosoknak. A MÁV erre az időszakra kialakította a vasútállomások típusterveit, s ezek alapján épültek a vicinális vonalak mentén álló épületek.¹⁵ A feltételezett forgalomhoz igazodó I–IV. típusba sorolt épületek még az állomással bíró települések lakóit is általában lenyűgözték. (6. ábra) Az állomásokhoz majd mindenhol köves út vezetett a faluból, ami szokatlan volt a település földes utcáin közlekedőknek. Az épület körül egységesen szabályozott kertet látott az utazó, melyben virágok nyíltak ágyásokban, árnyat adó vadgesztenyefák álltak. A szegélyeket élére állított és rendszeresen fehérre meszelt téglasor jelezte, melyet a későbbiekben a falusi kiskertekben is gyakran kialakítottak. Az egész telket egy típusú, méteresnél magasabb beton, vagy fa elemekből készült kerítés vette körül. A vágány(ok) felőli oldalon és az ágyások között fehér folyami kavics borította a talajt, melyet mindennap többször is fölgereblyéztek. Az állomás ablakaiban, ha volt perontető, akkor annak a kiszögeléseiben is muskátlik virítottak.¹⁶ A vasutat egyébként időnként használó utasok is ünnepélyes kereteknek érezték az állomási környezetet,

¹³ MAJDÁN 2014.

¹⁴ MAJDÁN 2002.

¹⁵ MAJDÁN 2012.

¹⁶ A Magyar Államvasutak és az Osztrák Államvasutak a korszakunkban állapotodott meg egy külön szerződésben, hogy a Budapest-Bécs gyorsvonat utasainak kérésére a vasúti épületeken virággal jelzik az országhatárt. A határon meg nem álló gyorsvonatokból kinező utasok így a muskátli típusából megállapíthatták, hogy melyik országban halad a szerelvény: a lefelé hajló futó muskátli az Osztrák, a felfelé álló muskátli a Magyar Államvasutak épületeit díszítette. Innentől kezdve nevezték magyar muskátlinak a virág álló típusát.

az életükben először vonatra ülők még inkább megilletődöttek voltak. Egyúttal mintának is szolgált a vasút, különösen a könnyen és gyorsan szaporodó virágok terjedtek el a vidéken (7. ábra).

A vasútállomásokon mindenhol utazási jegye alapján elkülönítették az utasokat. Az első és második osztályon utazók várótermébe nem mehettek be a harmadik és akkor még létező negyedik osztályon utazók. A várakozók addig nem ismert berendezéseket láttak az épületekben. Öntött vaskályhával fűtötték a várótermeket, melyekben vaskarzatú, hátsó támlával is rendelkező padokkal láttak el. A pénztár ablakánál függött az érvényes menetrend, amit a már olvasni tudók személyesen tanulmányoztak (8. ábra). A falakon megjelentek a színes reklámplakátok, hirdelve az új termékeket, szolgáltatásokat. A különvonatokat is időnként – menetrendi okok miatt – megállították állomásokon, a szerelvényekhez kapcsolt kocsik utasai is kiszálltak, vagy átszálltak útközben. Ilyenkor a fővárosba utazók egyes vasúti csomópontokon látták a vasúti vendéglőt. A restibe betért utasok inkább a söntéssel ellátott terembe mentek be, ahol csapolt sört, málnaszörpöt, pogácsát vehettek (9. ábra). Újdonság volt az utasoknak a hétköznapokon is felterített kockás, vagy fehér abrosz, mivel a paraszti háztartásokban csak nagy ünnepeken került terítő az asztalokra.¹⁷

A vasúti kocsiba felszállókat lehúzható ablakok, gőzzel fűtött termék fogadták. Az ülések fölötti polcokra felrakták a csomagjukat, melyeket gyakran fehér vászonkendőbe kötve, vagy nagy tarisznyába vittek magukkal. Mind a második-, mind a harmadosztályú kocsik falán kis üveglap alá helyezett reklámokat nézelelődhettek az utasok. A kocsik két végén lévő peronon mellékhelyiség volt, melynek használatára külön fel kellett hívni a kirándulók figyelmét. A falusi háztartásokban helyenként hiányzó illemhely a vonaton nemcsak használható volt, hanem vízöblítéssel működött!

Ki rövidebb, ki hosszabb idő alatt a fent vázolt körülmények között érkezett meg Budapestre, ahol a pályaudvaron várták a csoportot (10. ábra). A kiállításra érkezőket külön épületekben szállásolták el. A fából készült alvó városban egyszerre ezer látogatót tudtak elhelyezni. A szállásokon fa priccs ágyak voltak, melyeket a szobákkal együtt minden nap alaposan kitakarítottak. Az utcákba rendezett házsor végén vízcsapos mosdó helyek és illemhelyek álltak a látogatók rendelkezésére (11. ábra). Volt külön épület a reggeli és vacsora elfogyasztására, amely bizonyos csomagban az ebéddel együtt járt a vendégnek. A legrövidebb ideig (3 nap) tartó látogatáskor is az érkezés és szállás elfoglalás után rögtön meglátogatták a kiállítást.

Az Andrásy úttal szemben fekvő főkapun, vagy a négy mellékkapun belépő minden látogató egy nyomtatott térképet kapott a kezébe (12. ábra). Az egész kiállítás területét ábrázoló papíron jól kirajzolódta a Városliget területén kialakított utcák, a számozott pavilonok és a kőépületek. A belépőket számozógép számolta, bár időnként a nagy tömeg miatt egyesek kikerültek a bejáratnál elhelyezett

---

¹⁷ MAJDÁN 2003/1–2. 80–81.

szerkezetet, s így biztosan több látogató fordult meg a kiállításon, mint a hivatalosan összegzett adat.¹⁸

A kiállítás mellett Budapest egyéb nevezetességeivel ismerkedő látogatók a Hősök terét (mint a főkapu környékét – 13. ábra) és az Andrásy utat biztosan megtekintették. Szinte minden csoport felült a villamosra és utazott a kiállításra megnyitott földalattin. Sikeresen összekapcsolták az ezredévi kiállítás megtekintését a főváros bemutatásával.

A milliomodik látogató június 24-én Nyárádszeredáról érkezett Ács Ferencné (született Gáspár Rózsa) asztalosné volt.¹⁹ A fél éves nyitva tartás alatt a látogatók száma 5 millió 800 ezer fő volt! (13. ábra) A napijegyet váltó 2 777 406 fő havi bontásban vizsgált belépése alapján látszik, hogy júniusban kiemelkedő volt a látogatók száma, amely a Ferenc József koronázásához kapcsolódó ünnepekhez is köthető. A többi hónapban nagyjából egyenletes látogatói szám a jó szervezést mutatja. (Szeptemberben a szüretetek miatt csökkent az utazási kedv.) (14. ábra).

Legtöbb napijegyes június 7-én (62 367), a legkevesebb október 16-án (3 006) lépett a kiállítás területére. Rajtuk kívül a csoportos, a bérletes és a szabadjeggyel belépők együttesen adták az 5,8 milliós látogatói számot. Ez a hatalmas számú látogató nagy része a MÁV szerelvényeivel érkezett Budapestre: 3 237 886 fő oda- és ugyanannyi visszautazó ült fel a vonatokra, melyek így fél év alatt 6 475 772 utast vittek a kiállításra! (15. ábra)

Az ezredévi bemutatkozás országos érdeklődés közepette zajlott, amelyhez a vasút szállította a legtöbb látogatót. A budapesti úton résztvevők nemcsak a magyarság múltját és a korabeli gazdasági kulturális helyzetét ismerték meg, hanem a vasút segítségével nagy távolságra utaztak, benyomást szereztek a nagyváros életéből. A fél évig tartó kiállítás (is) segítette a polgári életmód hazai elterjedését, s a katalizátor szerepét a vasút töltötte be.²⁰

IRODALOM

Az Ezredév

2003 Az összekötő szöveget és a jegyzeteket TARR László írta. Budapest.

KOZÁRI MÓNICA

2009 *A dualizmus kora 1867–1914*. Kossuth/Metropol, Budapest.

KUBINSZKY MIHÁLY

1983 *Régi magyar vasútállomások*. Corvina, Budapest.

---

18 „Az ezredév legmozgalmasabb napja június 7-e volt, a díszmenet előtt való nap, amikor 31 ezernél több jött a vasutakon.” mek.oszk.hu [html/mtezeudev](http://mek.oszk.hu/html/mtezeudev) – utolsó letöltés: 2017. május 22.

19 Az EZREDÉV 2003.

20 MAJDÁN 2008.

MAJDÁN JÁNOS

- 2002 A vasút polgárosító hatása. In. TÓTH G. Péter szerk.: *Struktúra és városkép – A polgári társadalom a Dunántúlon a dualizmus korában*. Veszprém, 303–324.
- 2003 Vasutak, restik és a bor. *Rubicon*, XIII. évf. 1–2. 80–81.
- 2008 A vasút társadalmi kapcsolatteremtő és polgári mentalitást közvetítő szerepe a Monarchiában. *Limes*, 2008. XX. évf. 1. szám, 45–56.
- 2012 Pályaudvarok, vasútállomások, megállóhelyek. In. FÜLEKY György szerk.: *A táj változásai a Kárpát-medencében – Történelmi emlékek a tájban*. Környezetkímélő Agrokémiaért Alapítvány, Gödöllő, 55–60.
- 2014 *A közlekedés története Magyarországon (1700–2000)*. Pro Pannónia Kiadó, Pécs.

RESS Imre

- 2004 *Kapcsolatok és keresztutak. Horvátok, szerbek, bosnyákok a nemzetállam vonzásában*. L'Harmattan, Budapest.

JÁNOS MAJDÁN

The Train Travel of the Rural Population to the Capital. The Millennial National Exhibition (1896)

For two centuries, the local or national exhibitions provided a certain scene to meet novelties. Among these the one opened in London in 1851 could be counted as the first “world exhibition”. A colourful exhibition was held in Budapest in 1896 amidst the celebration for the Hungarian Conquest’s Millennial Jubilee. Although this monumental display, held in the Városliget (City Park) was like a “world exhibition” in nature, size and attendance, it officially remained a national one due to its originating event. More than 5 million visitors bought tickets for this event, which lasted for half a year, and ended up being highly profitable. Most the visitors were taken to Budapest and then back home by trains – this generated a traffic of 6 475 772 passengers! The countrymen travelling in groups became acquainted with the new services provided by the railways, visited the monuments and landmarks of the capital city, and personally experienced the advantages and disadvantages of the bourgeois way of life.

1. Az Ezredévi Kiállítás = nemzeti seregszemle. Ezredéves kiállítás épületei – Magyar Nemzeti Digitális Archívum.

2. A Milleniumi kiállítás I. főkapuja az Andrássy út végénél. Fotó: Klösz György, 1896. Fortepan / Budapest Főváros Levéltára.

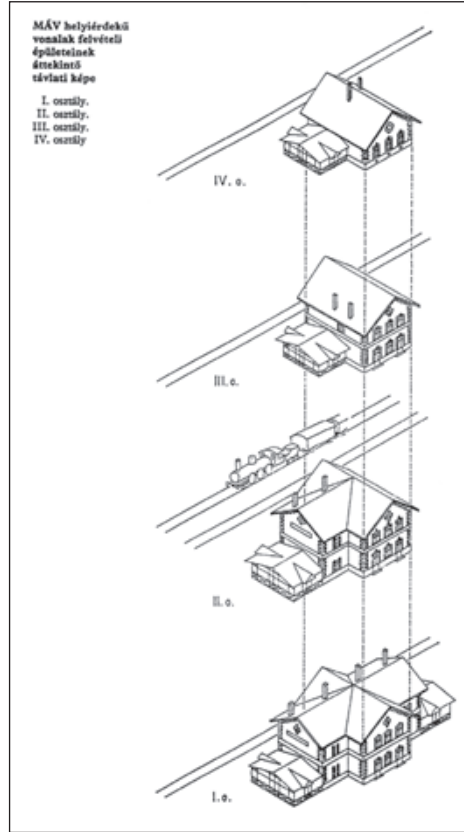
3. Az alcsúti szegkovács cigány család. Ezredéves kiállítás épületei – Magyar Nemzeti Digitális Archívum

4. A szervezéshez szétküldött felhívás.
Ezredéves kiállítás épületei – Magyar Nemzeti Digitális Archívum

5. A látogatóknak adott kiállítási térkép.
Ezredéves kiállítás épületei – Magyar Nemzeti Digitális Archívum.

6. A MÁV állomási típusai.
Forrás: Kubinszky 1983.

7. A „magyar” muskátli. Fotó: Majdán János.

8. Magyar királyi államvasutak menetrendje, 1882.

9. A Budapest Nyugati pályaudvar első osztályú restije. Ungarn, Erdélyi K.u.K. Hof-Kunstanstalt Budapest, 1909.

10. Budapest, Keleti pályaudvar (MÁV).
Forrás: Budapest régi képeken / Facebook.

11. A látogatók szállása. Ezredéves kiállítás épületei – Magyar Nemzeti Digitális Archívum.

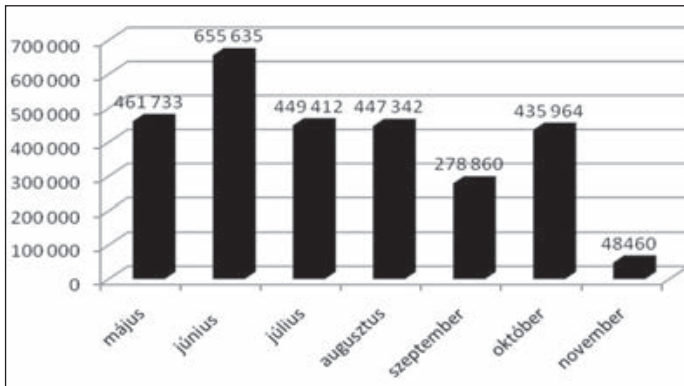
12. Ezredéves kiállítás épületei – Magyar Nemzeti Digitális Archívum.

13. Látogatók a Főkapun belül.

14. A legtöbb látogatót szállító III. osztályú MÁV személykocsi. Fotó: Majdán János.

15. Látogatói adatok.